Ulakbilge
Sosyal Bilimler Dergisi

GERÇEKLİK OLGUSU BAĞLAMINDA NEŞE ERDOK RESİMLERİ

Nagihan UYSAL
Öğretim Görevlisi Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı, nagihanuysal@gazi.edu.tr ORCID: 0000-0003-0019-0003

Uysal, Nagihan. “Gerçeklik Olgusu Bağlamında Neşe Erdok Resimleri”. ulakbilge, 87 (2023 Ağustos): s. 738–744. doi: 10.7816/ulakbilge-11-87-04

ÖZ

Serin, yorgun, dramatik bakışların hâkim olduğu hüzün dolu resimlerin kahramanı Neşe Erdok; modern resim anlayışı içerisinde Türk Sanatına, önemli katkıları olmuş bir figür ustasıdır. Çağdaş Türk Resim Sanatında iz bırakan, kadın ressamlardan biridir. Bu araştırmada, toplumsal gerçeklik döneminin önemli temsilcilerinden olan Erdok’un resimleri, figürlerinin toplum içindeki yerini konu alan özellikleri ve metropol yaşamının gizemli sahnelerinin etkileri sorgulanarak eserleri üzerinden incelenmiştir. Araştırma kapsamında, sanatçının eserlerine ilişkin yazılan kitaplar, makaleler, tezler araştırmaya kaynak olmuştur. Gerçeklik olgusunu yaratan iç sebepler araştırmaya konu olmuştur. Neşe Erdok’un eserlerindeki gerçeklik olgusunun plastik bir dille yorumlanması amaçlanmıştır. Doküman incelemesi yöntemi ile araştırmaya yön verilmiştir. Araştırma, gerçeklik olgusu ve sanatçının eserlerinden seçilen örneklerin incelenmesi ile sınırlandırılmıştır. Eserlerin anlatım dili ile elde edilen bulgularla gerçeklik olgusu yorumlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Toplumsal gerçeklik, gerçeklik olgusu, figür, ifade

Makale Bilgisi:
Geliş: 17 Temmuz 2023 Düzeltme:19 Ağustos 2023 Kabul: 29 Ağustos 2023

© 2023 ulakbilge. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Gerçeklik dış dünyadır, sanatçının özgün yeteneği ile biçim değiştirerek sanatsal bir gerçeğe dönüşür. Yaratıcılığın kaynağı, önünde sonunda, her zaman gerçekliktir. Ressam için tek bir gerçek vardır, bu resimdir. Resimde yer alan tüm öğeler bizi dış dünyaya göndermez, tam tersine resmin içine çeker. Her şey orada, resmin içindedir (Edgü, 2019:74).

1940 yılında İstanbul'da dünyaya gelen ve ortaöğretim aşamasında resim sanatına karşı tutkusu belirginleşen Neş'e Erdok, akademiyi Neşet Günal'ın atölyesinde tamamlamıştır. Hocasının sanat anlayışını çok iyi gözlemleyen sanatçı, figüratif ağırlıklı eserler yapmaya başlamış ve zaman içinde kendi sanat yolunu çizmiştir. Sanatsal ifade biçimini oluştururken toplumsal içerikli konulara yoğunlaşmış, etrafında olan biten gündelik yaşama kayıtsız kalmamış, aksine bu yaşantılarla sanatını beslemiştir (Kılıç, 2021:1035).

Türk resminde 1970'lerin başında bireyin iç dünyasını yansıtan ve onun tutkularını ifade eden resim çalışmalarına ağırlık verildiği görülmüştür. Neşe Erdok, 1959 yılında başlayan 1972 yılına kadar süren öğrenim hayatı boyunca ulaştığı üslubun sonraki yıllarda gösterdiği gelişimi ile yaptığı resimlerinde dönemin sosyal yapısını göz önünde bulundurmuştur (Ataseven, 2020:268). 70'li yıllardan sonra figür hareketinin ifadeci, özgün ve çağdaş bir savunucusu olmuştur. Neşet Günal atölyesinden mezun olmak, Erdok'un figür resminin halefi olduğu düşüncesini doğrular niteliktedir. Günal'ın Orta Anadolu insanlarının çilekeş hayatını betimleyen resimleri, Erdok'un resimlerinde metropol insanlarının acıları ile harmanlanmış bir biçimde başka bir üslupla karşımıza çıkmaktadır. İspanya'da devam ettiği sanat eğitimi sanatsal ifade özelliklerini de doğrudan etkilemiştir.

Gerçeklik Olgusu Üzerine

İfadeyi, plastik bir doygunlukla yücelten bir sanatçıdır. Desen çalışmaları, genel olarak resim sanatının en zahmetli konularındandır. Sanatçı bunu tüm sanat hayatına yayarak zoru seçmiştir. Erdok, resim serüvenini figür resminin alışılmış imgelerinden de ayrı tutabilmiştir. Renk kullanımında soyutlayıcı bir üsluba yönelen Erdok'un resimlerinde, solgun renklerin hâkim olduğu görülmektedir. Figürler birbirleriyle aynı mekânı paylaşsalar da her bir figür farklı kişilik, duygu, düşünce dünyası içerisindedir. Bu nedenle yapıtları, kalabalık içinde yalnızlık duygusu uyandırır. Yapısal duygusal, fiziksel (genç- yaşlı, şişman- zayıf, kadın- erkek gibi), düşünsel, ekonomik, sosyal farklılıklara rağmen resim düzleminde bir aradadırlar. Bu da yaşamdaki çeşitliliğin, zenginliğin göstergesidir (Yılmaz, 2011:56).

Sanatında duyarlı bir figür anlayışı olan toplumcu gerçekçiliğe sahip ressamlardan biridir. Erdok; sanat yaşamı süresince, eserlerinde dramatik yaklaşımlı aşamalardan geçerek, düzen anlayışıyla da uzlaşan özgün bir renk duyarlılığı geliştirmiştir. Renkleri tüpten çıktığı gibi kullanmayıp, kendi anlayışında yorumlamıştır.

Yavuz' a (2021) göre; Erdok'un eserlerinde 1970'li yıllar içerisinde modernleşmenin figüratif resimlere getirdiği yoğun ilgi ile insan portreleri anlamlanarak belirginlik kazanmıştır. Bu güçlülüğün vermiş olduğu süreç içerisinde Erdok, yanılgılara düşecek bir durum ve tavır sergilemeden beğenisini kazanmış olduğu izleyiciye, akılcı tercihlerle uygun nitelikli ve dinamik eserler sunmuştur.

Portrenin portre olarak realitesi doğadadır. Sanatçının yaptığı şey, doğadaki varlığa tuval üzerinde biçim vermek, yani keten bezi üzerinde onu yorumlamak, onu düşünce ve karakter özelliği ile görünür kılmaktır. Tuval üzerinde gördüğümüz figür, bunun için gerçek değil, ama bir reel varlığın tuval üzerindeki görünüşüdür (Tunalı, 1998:164). Resimlerindeki gerçeklik olgusu sanatçının bireysel gerçeklik algısı ve onun yansımasıdır.

Neşe Erdok eserlerinde; kendi hayatını ve dışarıdaki hayatları saydam bir perdenin ardından izleyiciye sunarcasına resimlemektedir. Her bir resmi izleyiciyi düşünmeye zorlar. Bir diğer deyişle, düşünsel gerçeklik onun fırçasıdır. Resimlerinde metaforlar kullanır. Nesneler olduğundan farklı yorumlanabilip, başka bir dilden konuşur gibidir. Mekandaki gerilim huzursuz edicidir. Resme bakıldığında hissedilen ilk anlam, bir sonraki anlamı doğurur niteliktedir. Tıpkı Platon'un idealar kuramı gibi görünen ardındaki gerçeklik başkadır ve bu gerçeklik belki de yalnızca eseri yapanın tekelindedir. Erdok, resmin yüzeyinde mekân oluşumundaki kaygısını mat bir boşluk görüntüsüyle çözümleyebilmektedir. Öte yandan figürleriyle mekân arasındaki ilişkiyi sağlam yapısal bir özellikle ele almaktadır (Tansuğ, 1993:292).

Kent yaşamının trajedisini incelerken; toplumun tüm sınıfsal ayrılıklarının, içsel analizlerini, çağdaş bir figür anlayışı ile yorumlamaktadır. Her bir eseri, bir tiyatro oyununu sergiler gibidir. Tiyatral, abartılı, kurgusal resimler olup, anlatım her zaman ön planda olmuştur. Bir başkahraman ve yardımcı oyuncularla desteklenmiş bir başyapıtı izler gibi resimlerinde saatler geçirmek mümkündür. Neşe Erdok, toplumun içinde bulunduğu durumlardan etkilenerek, yaşanan duygusal dönüşümleri toplumsal gerçekçi bir düzlemde sanatsal ifade biçimiyle

tuvale aktarmaktadır. Sanatçının desen çizimlerinin sağlamlığı, kullandığı renklerin temiz ve vurucu etkisi, alımlayıcı üzerinde psikolojik bir etki oluşturur (Algın, 2021:50).

Erdok; alıştığımız İstanbul insanlarını, bize başka bir çerçeveden; bir öyküyü, masalı anlatır gibi resmetmektedir. Bir vapurdan inerken omzuna çarpıp geçtiğimiz bir satıcı, hiç umulmadık şekilde onun resimlerinde gözler önüne serilebilir. Bazen de her gün karşılaştığımız ama dikkat etmediğimiz bir çiçekçi kızı, resimden eğilip, kulağımıza 'bir çiçek almaz mısın abla' der gibi fısıldadığını hissederiz. Bu insanlar İstanbul'un arka sokaklarına konuşlanmış, kimi zaman mendil satarken, kimi zaman kâğıt toplarken karşımıza çıkar. Şüphesiz; sanatçıyı bu noktaya taşıyan, sosyolojik gözlem çabası, yeteneği ve duyarlılığı olmuştur. Erdok; resimlerinde çocuk figürlerini çokça kullanmıştır. Eksik kalmış, geç kalınmış, doyurulmamış çocukluk hazlarını, beklentilerini, dürtülerini biraz derin, biraz dokunaklı bir ifade biçimi ile sunar. Alışık olduğumuz o çocuk saflığını, haylazlığı ve şirinliği Erdok'un resimlerinde göremeyiz. Çocuklar, Ortaçağ resimlerindeki bebek İsa figürleri gibi preslenmiş izlenimi vermektedir. Kafaları büyüktür ama, bedenlerindeki çocuksu özellikler onları ele verir. Onun çocuk figürleri yorgun, hasta ve çocukluğunu doğar doğmaz terk etmek zorunda kalmış gibidir. Bu çocuklar; çoğu zaman Beyoğlu sokaklarında izlediğimiz emekçi çocuklardır ve bize kaybolmuşlukları, çalınmışlıkları, yalnızlığı sessiz bir çığlık gibi haykırır. Erdok, ele aldığı konularda, çocukları, serserileri, insanın yalnızlıklarını, savaşlarını ve kederlerini ışığın saydam renkleriyle birlikte kullanarak dramatik etkiyi artırmıştır. Doğayı terk etmek yerine, gözlemlediği olayları kendine has bir bakış açısıyla, bize aktarmaya çalışmıştır (Şentürk, 2018). Bir röportajında neden mutsuz insanlar yaptığı sorulduğunda "mutlu olsam resim yapmazdım" yanıtını vermiştir. Kendi hayatından, acılarından, yaşanmışlıklarından betimlemeler sunarak karşımıza çıkar. Kendi gerçekliğini hiçbir zaman yadsımamıştır. Resimlerinde inceden inceye işlenmiş bir yalnızlık teması hakimdir. Kendi hayatının en arındırılmış gerçeklerini tuvallerine aktaran Erdok otoportreleri, yaşamının anıları ve başından geçenlerin anlatımıdır. Özellikle geçirdiği ameliyatın sarsıcı aşamaları ve endişelerini çekinmeden tuvallerine yansıtan Erdok, yaşama karşı duruşunun gerçekliğini vurgular (Giray, 2018: 81). Kimi zaman tuvalinin karşısında, kimi zaman da yarattığı kahramanların arasında otururken onu görebiliriz. Otoportrelerindeki beyaz yüzlü, delici bakışları, farkındalığımızı, insanlığımızı, varlık ve yokluk arasındaki ilişkiyi, toplumsal ızdırapları bir bir hatırlatarak izleyiciye hayatı sorgulatır. Her figür, bizden, içimizden biri gibidir. Sanki tuvalden gizlice bizi izler gibi olup, ürperten, tedirgin eden bir his uyandırır. Resimlerinde bazı semboller öne çıkar. Bu sembolleri çoklu figür uygulamalarında da kullanmıştır. Bir göz, mutlaka izleyiciyi takip eder gibidir. Erdok'un figürlerinde özellikle çukurlaşmış büyük gözler ve tenin atkından görülen iskelet yapısı dikkat çekmektedir. Erdok'un gerek figür, gerekse mekânda kullandığı renkler figürlerin yapısını tamamlayan bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Pastel tonları kullanmayı tercih eden sanatçının renk skalasında özellikle soğuk gri ve mavi tonları dikkat çekmektedir. Sanatçı, figürlerini tükenmiş bedenlerinin çektiği acıları renkler ile desteklemiştir (Yabalak, 2020:2751). Eller ve ayaklar biçim olarak daima ön plandadır. Cinsiyet özelliklerinin yansımadığı eller ve ayaklar olduğundan iri ve yorgundur. Bu biçimler anlatımı öne çıkarmada en çok kullandığı detaylardır. Bu noktaya resimlerinde sıkça gördüğümüz kedi figürünü de eklenebilir. Erdok kedileri resimsel bulduğu için kullandığını ifade eder. Ancak kedi tek başına resimselliğin dışında, insana yakın oluşuyla da varlığını eserlerinde korumuş ve sürdürmüştür. Erdok, daha çarpıcı kılmak amacıyla büyük boy eserler yapmış, ele aldığı konu bağlamında tekli, çoğul figürleri sadeleştirerek, çoğunlukla az renkle detaycı bir çalışma içerisine girmiştir. Erdok, ele aldığı imgelerde detaylı portre ifadeleri yapmaktadır. Sanatçı, renk, leke ve ışık, gölge unsurlarına önem vererek, abartılı el ve ayaklar çizerek biçim bozmadan da faydalanmıştır (Kocaman, 2021:58). Büyük el ve ayak figürleri Neşet Günal resimlerini hatırlatmaktadır. Erdok'un fügüratif yaklaşımı; hocasının figür anlayışına yakın olmakla beraber, Erdok'un eserlerindeki insanlar; metropol yaşamının kavgasını anlatan, farklı karakterler ve farklı mekanlarda vücut bulmaktadır. Bu resimsel anlayış, eserlerindeki gerçeklik olgusunu daha belirgin hale getirirken, plastik dil olarak da özgün ifade biçimini ortaya koymaktadır.

"Bir Vapur Masalı", Tuval üzerine yağlı boya 165x187 cm. 2006

"Bir Vapur Masalı" adlı resim günlük hayatın karmaşası içerisinde insanların yaşam savaşını özetler niteliktedir. Üst üste yığılan biçimler, gerilim duygusu uyandırmaktadır. Çoklu figürlü bu resimde, konu yine toplumsal duyarlılıkla ele alınmıştır. Sırtında bebeğini taşıyan genç bir kadın, sevgilisine sarılan genç erkek, çayını yudumlayan genç adam, çocuklar ve diğerleri, hepsi bizden, hayattan bir kesit sunmaktadır. Pek çok resminde olduğu gibi kedi figürü resmin merkezinde yerini almıştır. Sırtını denizin maviliğine dayamış insanların hepsi farklı bir yöne bakarken, genç bir kadın izleyiciyle göz teması kurmaktadır. İnsanların kendine özgü kıyafet ve aksesuarları pastel tonlarda olup, sahneye özenle hazırlanmış tiyatro oyuncuları gibi varlık göstermektedir. Bu masal izlenimi yaratan resimlerde gerçeklik olgusu kendi ekseninde ressamın gözünden yansırken, her karakter, izleyiciye yaşamdan bir tat verir niteliktedir.

Sanatçı resimlerinde günlük yaşamın parçalarını izleyiciye dramatik bir gerilim içinde sunmaktadır. Onun figürlerinin kederleri izleyicinin de içinde bir yerlere dokunur. Çünkü resmedilen o insan, belki de izleyicinin kendisi olmaktadır. Çoğunlukla tek renkle oluşturduğu fonun ön kısmında yer alan anıtsal figürler, aslında sanatçının kendisini temsil etmektedir. Kendisinin de sokaktaki insanlardan biri olduğunu vurgulamak isteyen sanatçı, kompozisyonlarındaki elementer ilişkide kendisiyle özdeşleştirdiği imge ya da nesneler kullanır (Baturçay, 2016:303). Bu imgeler ya da nesneler her resimde farklı bir yorumla, figürler ise farklı bir karakter ile yine gerçeklik olgusunda izleyici ile buluşur.

"Kadıköy Vapurunda Sabah", Tuval üzerine yağlı boya, 180x150 cm, 1993

Bu resimde herkes başka bir yöne bakarken, aynı hayatta birleşir gibi bir sahne sunar izleyiciye. Bu farklı dünyalardan kopup bir vapurda birleşen insanlar; aynı karede, farklı ifadelerle, farklı yaş ve aksesuar ayrıntıları ile yorumlanmıştır. Sanatçı, fondaki renkleri solgun gri yüzlü figürlerle öne çıkarmıştır. Figürler, flaşın patlaması ile donmuş gibi görünür. Zaman sanki o nokta da durmuş, sessizliğe gömülmüş gibidir. Birinin bu rüyadan herkesi, gerçekliğe doğru çekmesini beklercesine bir izlenim yaratmaktadır. Neşe Erdok'un figürleri, duygusal amaçlara kesinlikle olanak tanımayan yaban oluşumlardır. Bu yüzden anlaşılabilme güçlüklerinin nitelikli bir seyirci gözüyle aşılması gereklidir. Duygusal zevkleri okşayacak nitelikte bir resim giderek bıkılan bir şeydir. Ama yabanlıkları, sertlikleri ve kayıtsızlıkları ile Neşe Erdok'un figürleri süreklilik ya da kalıcı dayanıklılığın birer simgesidirler (Tansuğ, 1993:292). Bu gerçeklik arayışı ve figürlerdeki yaban ifade izleyicide paralel bir evrende dolaşıyormuş hissi yaratmaktadır.

"Otoportre", Tuval üzerine yağlı boya 180x120 cm, 2006

Erdok, bu resminde kendisini betimlemiştir. Hayatı, yalnızlığı ve hüzünleri ile bir yaşamı bir resimle özetler niteliktedir. Sanatçı kendi gerçekliğini tüm çıplaklığı ile ortaya koyar. Gerçeklik üzerine oluşturduğu temalar öğrencilik yıllarına dayanmaktadır. İspanya'da geçirdiği süre zarfında İspanyol yaşamının trajikliğinden etkilendiğini dile getirmiştir. Acıları, sıkıntıları, farklı kültürlerin izlerini tanıyarak ve tanıtarak, ulusal sorunları evrensel boyutta yansıtmıştır. İnsanın gerçekle olan savaşını kesitler halinde eserlerinde sunmuştur.

Sonuç

Kaynağını toplumsal yaşamdan alan toplumcu gerçekçi sanat anlayışı, Türk resim sanatında anıtsal nitelikte Neşe Erdok eserleriyle iz bırakmaktadır. Sanat dünyasında figürleri konu, biçim ve içerik üçgeninde bir gerçeklik olgusunu sorgulayarak oluşturan Erdok, duyarlı bir figür anlayışı içinde bizi, bizden olanı, insanı masal dünyasından uzanırcasına ama gerçekliğin en acımasız haliyle izleyiciye sunmaktadır. İç görüsünü, yaşanmışlıklarını, dünya görüşünü, acılarını estetik bir düzlemde yansıtmak suretiyle biçimi rengin önünde tutan güçlü figüratif kompozisyonlarıyla büyük boyutlu resimlere imzasını atmıştır. Her eserinde, plastik dilini ön planda tutarak, yaşamın tanığı olarak yeni kahramanları kompozisyonlarında izleyici ile buluşturmuştur. Resme konu olan figürleri, özgün gerçeklik yorumu ile Türk resim sanatına yön vermiştir. Figürlerinde salt gerçeklik, biçimde değil içerikte saklıdır. Gerçeklik olgusu; Erdok'un resimlerinde kendine özgü yorumuyla hayat bulmaktadır.

Kaynaklar

Algın, E. (2021). "1960 Sonrası Türk Resminde Toplumsal Gerçekçi Resimlerin Sosyal ve Siyasi Değişimle İlintisi", Fine Arts (Nwsafa), Sayı 1, s.42-55.

Ataseven, Y. (2020). Toplumsal Gerçekçi Sanat Anlayışı İçinde Neşe Erdok'un Resimlerinde Figür Olgusu

Baturçay, M. (2016). Türk Resminde Portre Konulu Eserlerde Sembol. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2016 Cilt 18 Sayı 2 (295-306)

Edgü, F. (2019). Tüm Ders Notları, İstanbul, Alfa

Giray, K. (2018). Neş'e Erdok Resimlerinin Arındırılmış Gerçekliği. Artam, C./S. 0(50): 81.

Gündüz, K, Y. (2021). Toplumsal Gerçekçilik ve Çağdaş Türk Resmi Perspektifinde Öyküleyici Yorumlarıyla Neşe Erdok. SDÜ ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi Aralık' 21 Cilt:11 Sayı:28

Kocaman, C. A. (2021). 1960 Sonrası Çağdaş Türk Resim Sanatı'nda Yabancılaşma Olgusu Bağlamında Neşe Erdok Eserlerinin Resimsel Çözümlemeleri (Yüksek Lisans Tezi)
Şentürk, H. (2018). "Siyah ve Gri'nin Kullanılışında İki Farklı Yorum (Adnan Çoker- Neşe Erdok) (Yüksek Tezi)
Tansuğ, S. (1993). Çağdaş Türk Sanatı, 3. Baskı, İstanbul: Remzi
Tunalı, İ. (1998). Estetik, 5. Baskı, İstanbul: Remzi
Yabalak, H. (2020). Sanatta Hastalığın Çirkinlik İmgesine Dönüşmesi. Social Mentality And Researcher Thinkers Journal Doı: http://dx.doi.org/10.31576/smryj.748
Yavuz, A. (2012). Modernleşme ve Çağdaş Sanatta Kültürel İletişimin İlk Türk Kadın Ressamı: Mihri Müşfik
Yılmaz, A. (2011). 1950 Sonrası Türk Resim Sanatında Sosyal Yansımalar Bağlamında Neşe Erdok (Yüksek LisansTezi)

Ulakbilge
Sosyal Bilimler Dergisi

NEŞE ERDOK PAINTINGS IN THE CONTEXT OF REALITY

Nagihan UYSAL

ABSTRACT

Neşe Erdok, the hero of sad paintings dominated by cool, tired and dramatic looks; She is a figure master who made significant contributions to Turkish Art within the understanding of modern painting. She is one of the female painters who left a mark in Contemporary Turkish Painting. In this research, the paintings of Erdok, one of the important representatives of the social reality period, were examined through her works by questioning the characteristics of her figures regarding their place in society and the effects of the mysterious scenes of metropolitan life. Within the scope of the research, books, articles and theses written about the artist's works were the source of the research. The internal reasons that create the phenomenon of reality have been the subject of research. It is aimed to interpret the phenomenon of reality in Neşe Erdok's works in a plastic language. The research was guided by the document review method. The research is limited to the phenomenon of reality and the examination of selected examples from the artist's works. Within the scope of the study, the phenomenon of reality was interpreted with the findings obtained through the narrative language of the artist's works.

Keywords: Social reality, fact of reality, figure, expression